

Instrumenty perkusyjne

Scenariusz lekcji dla uczniów klas IV - VI szkoły podstawowej, odc. 5/7

Materiały:

- film z cyklu *Muzykoteka szkolna* – seria dla klas IV-VI szkoły podstawowej, odcinek 5 pt. [Bęben hamulcowy i sprężyna, czyli instrumenty perkusyjne](#)
- prezentacja w Power Poincie (w załączniku)
- następujące nagrania:
- nuty: przykładowe zestawienie rytmów (doc) – w załączniku
- F. Liszt *I Koncert fortepianowy Es-dur*, cz. III (początek; wersja wideo z widocznym perkusistą grającym na trójkącie byłaby idealna)
- Elliot Carter *Moto perpetuo* na kotły solo
- Orlando Poleo: solo na kongach (*conga performance*)
- Alex Acuna: solo na marakasach (*maracas solo*)
- Miguel „Pacha” Pozo: solo na guiro (*güiro*)
- dowolna prezentacja brzmienia chimesów (*bar chimes*)
- Tatsuya Nakatani: solo smyczkiem po talerzu podczas koncertu w Chiba (*percussion solo*)
- tradycyjna muzyka afrykańska na marimby (np. zespół Timbila Orchestra of Xizoho)
- Keiko Abe: dowolny utwór na marimbę
- Buddy Rich: dowolne solo perkusyjne (wersja wideo)
- K. Serocki *Continuum*
- *triangle solo* (utwór wykonywany przez japońskiego muzyka na 5 trójkątach)
- trójkąt (instrument)
- opcjonalnie: inne dostępne w szkole instrumenty perkusyjne
- pianino
- kawałki niezbyt grubego sznurka (lub kordonka) ok. 30-centymetrowej długości

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie SLAJD NR 1, 2

- Lekcję zaczynamy od opowieści o swoim znajomym (jeśli mamy podobne wspomnienia, to można oczywiście opowiedzieć o sobie), który jako dziecko zastanawiał się nad fenomenem muzyka grającego w orkiestrze na trójkącie (demonstrujemy uczniom trójkąt **SLAJD NR 3**). Prezentujemy przykład muzyczny – początek cz. III / *Koncertu fortepianowego Es-dur* Liszta. Cóż może być prostszego od uderzenia pałeczką w taki przedmiot? Umiejętności takiego „trójkącisty” są niewielkie, więc ciekawe, co on właściwie takiego robi przez tyle lat edukacji muzycznej. Przez 5 lat w Akademii Muzycznej studiuje uderzanie pałeczką w trójkąt?
- Pytamy uczniów, czy też się kiedyś nad tym zastanawiali. Wyjaśniamy następnie, że nie ma „trójkącistów”. Muzyk grający na trójkącie umie również grać na wszystkich innych instrumentach perkusyjnych – czyli takich, w które się czymś uderza, żeby wydobyć dźwięk – a tych jest bardzo dużo i są one bardzo zróżnicowane **SLAJD NR 4**.
- Zapowiadamy uczniom, że za chwilę obejrzymy film, w którym pojawi się sporo instrumentów perkusyjnych. Prosimy ich, by oglądając, zwrócili uwagę na następujące kwestie **SLAJD NR 5**:

- rodzaje instrumentów

- ich budowa

- sposób grania

- umiejętności potrzebne do gry

- to, na których instrumentach da się zagrać melodię, a na których nie.

2. Prezentacja filmu *Muzykoteki*

3. Sposoby grania na instrumentach perkusyjnych

- Pytamy uczniów, w jaki sposób gra się na instrumentach perkusyjnych **SLAJD NR 6**. Odpowiedź: trzeba w nie czymś uderzać, zwykle pałkami **SLAJD NR 7**. Przypominamy uczniom, ile różnych pałek marimbowych miał na filmie perkusista – a (jeszcze raz to podkreślmy) były to tylko pałki przeznaczone do gry na marimbie. Praktycznie do każdego instrumentu pałki są inne i zwykle jest ich cały zestaw – w sumie występuje ich bardzo wiele rodzajów. Mają różne wielkości, kształty, różny jest materiał, z którego wykonana jest (lub którym powleczone) główka – drewno, filc, włóczka, guma, metal.
- Pytamy, czym jeszcze uderzano na filmie w instrumenty perkusyjne (przypominamy o „koncercie w ogrodzie”) – chodzi o uderzanie instrumentu dłońmi **SLAJD NR 8**, co – z pozoru banalne – można również wykonywać na sposób wirtuozowski. Prezentujemy nagranie solówki na kongach, np. w wykonaniu Orlando Poleo.
- Pytamy uczniów, czy kojarzą jakieś instrumenty perkusyjne, z których dźwięku nie wydobywamy bezpośrednio w nie uderzając – to potrząsanie instrumentem lub pocieranie jednej jego części o drugą wywołuje kaskadę małych uderzeń zachodzących w obrębie instrumentu **SLAJD NR 9**. Wspólnie próbujemy wymienić przykłady – wszelkie instrumenty typu:

- grzechotka np. marakasy (prezentujemy przykład, np. solo w wykonaniu Alexa Acuna), ale też muszelki, kamyki lub inne twarde przedmioty nanizane na sznurek (na filmie *Muzykoteki* ok. 7'50”),

- tarka (guiro – prezentujemy przykład, np. w wykonaniu Miguela „Pacha” Pozo), chimesy (prezentujemy przykład).

- Pytamy następnie uczniów, czy zauważyli na filmie jakiś sposób gry na instrumencie perkusyjnym niemający nic wspólnego z jakimkolwiek uderzeniem **SLAJD NR 10**. Jeśli uczniowie nie pamiętają, przypominamy fragment filmu (od ok. 5'19”) – chodzi o grę smyczkiem na wibrafonie. Prosimy uczniów, żeby jeszcze raz wsłuchali się w ten dźwięk i spróbowali go opisać. Wyjaśniamy, że smyczkiem można grać (z lepszym lub gorszym skutkiem) na krawędzi każdego metalowego instrumentu perkusyjnego – talerzy, gongów czy krotali (prezentujemy przykład, np. w wykonaniu Tatsuyi Nakataniego).

4. Rodzaje instrumentów perkusyjnych

- Prosimy uczniów, by instrumenty, które widzieli na filmie, spróbowali podzielić na jakieś grupy **SLAJD NR 11**. Zapisujemy propozycje na tablicy, następnie sugerujemy najbardziej ogólny podział: na membranofony (instrumenty posiadające membranę) i idiofony (nieposiadające jej) **SLAJD NR 12**.
- Krótko charakteryzujemy membranofony – z grubsza można je określić jako „bębny”: posiadają membranę (wykonaną ze skóry lub tworzywa sztucznego) naciągniętą na okrągły korpus. Membranofonów jest bardzo dużo – najrozmaitszych kształtów i rozmiarów. Prosimy uczniów o przypomnienie sobie, jakie membranofony widzieli na filmie. Z pewnością będą pamiętali o kotłach **SLAJD NR 13**. Przypominamy o mechanizmie umożliwiającym zmianę wysokości dźwięku (w tym uzyskanie efektu glissanda) i wyjaśniamy, że jest to rzadki przypadek wśród membranofonów, w większości z nich korzysta się z dźwięku o stałej wysokości. Wspominamy również, że kotły są najstarszym (i podstawowym) perkusyjnym instrumentem orkiestrowym. Wspólnie z uczniami próbujemy wymienić inne membranofony **SLAJD NR 14**: bęben wielki, werbel, tamburyn (tu uwaga: czasem występuje w wersji bez membrany!), bongosy, konga.
- Wszystkie instrumenty perkusyjne nieposiadające membrany to idiofony. W przeciwieństwie do membranofonów (które mają wiele cech wspólnych) idiofony są niezwykle zróżnicowane – mają różną budowę, a dźwięk z nich wydobywany jest na wiele różnych sposobów. Przypomnijmy kilka **SLAJD NR 15**: woodblocki (przypominamy fragment filmu *Muzykoteki* – ok. 12'15”), dzwony rurowe, chimesy, marakasy, guiro, gongi, talerze, krotale, trójkąt.
- Istnieje pewna szczególna grupa idiofonów – instrumenty sztabkowe **SLAJD NR 16**. Drewniane lub metalowe sztabki różnej długości ułożone są na wzór klawiatury. Tego typu instrument zna chyba każde dziecko – są to cymbałki (jeśli dysponujemy takim instrumentem, prezentujemy go w tym momencie), wyjaśniamy, że istnieje ich orkiestrowy, bardziej profesjonalny odpowiednik – dzwonki. Większe instrumenty sztabkowe mają od spodu dołączone rury rezonansowe, które sprawiają, że dźwięk jest bardziej nośny. Ksylofon i marimba pochodzą z Afryki – prezentujemy przykład afrykańskiego zespołu marimbowego (np. Timbila Orquesta of Xizoho) oraz współczesną marimbę koncertową. Do instrumentów sztabkowych zalicza się również wibrafon, który zawdzięcza swą nazwę ruchomym elementom znajdującym się w rurach rezonansowych **SLAJD NR 17** – wprawiane w ruch obrotowy za pomocą silniczka sprawiają, że dźwięk wibruje (częstotliwość wibracji można regulować specjalnym pokrętkiem).

- Podsumowujemy to, co już wiemy o różnych rodzajach instrumentów perkusyjnych **SLAJD NR 18**

5. Instrumenty o określonej i nieokreślonej wysokości dźwięku

- Prosimy uczniów, aby przypomnieli sobie teraz instrumenty perkusyjne, na których da się zagrać melodię **SLAJD NR 19** – wymieniaj z pewnością instrumenty sztabkowe i dzwony rurowe. Przypominamy również o kotłach (stroi się je na konkretne dźwięki!) i woodblokach.
- Wyjaśniamy, iż wszystkie wymienione określamy mianem instrumentów o określonej wysokości, pozostałe – o nieokreślonej wysokości **SLAJD NR 20**.
- Przypominamy (lub wyjaśniamy, jeśli nie było o tym mowy na wcześniejszych lekcjach), że instrumentem perkusyjnym jest również fortepian (pianino) **SLAJD NR 21**. Jeśli nie była wcześniej przeprowadzona lekcja związana z odcinkiem 4. filmów *Muzykoteki*, zapraszamy uczniów do pianina i demonstrujemy mechanizm uderzania młoteczków w struny

6. Umiejętności potrzebne w grze na perkusji

- Prezentujemy uczniom fragment zapisu nutowego partii kotłów z *Symfonii 104*. Haydna, dla porównania prezentując również partię skrzypiec I **SLAJD NR 22** (czerwoną ramką obwiedziono mniej więcej tę samą ilość taktów, zwracamy również uwagę, że drobniejsze nutki w partii kotłów to partie innych instrumentów). Pytamy, czy – ich zdaniem – zagranie czegoś takiego (mówimy o partii kotłów) jest trudne w porównaniu np. z partią skrzypiec. Odpowiedź: to chyba jest dużo łatwiejsze. Trudność polega głównie na liczeniu – tak, by wejść w odpowiednim miejscu (zwracamy uwagę na ilość pauz). To właśnie z tym związana jest wielka odpowiedzialność, o której mówiła Dusia na filmie.
- Jak już widzieliśmy na wcześniej prezentowanych przykładach, gra na perkusji wymaga na ogół czegoś więcej niż sama tylko umiejętność liczenia. Prezentujemy nagranie któregoś z solówek Buddiego Richa (ostatni kadr pozostawimy wyświetlony tak, by widać było zestaw perkusyjny) i prosimy uczniów o komentarz dotyczący jego umiejętności technicznych.

7. Instrumenty perkusyjne w różnych gatunkach muzyki

- Prosimy uczniów, by przypomnieli sobie, na czym właściwie grał Buddy Rich. Jest to tzw. zestaw perkusyjny, czyli zestaw kliku membranofonów dopełniany różnego rodzaju talerzami – spotykamy go w muzyce rozrywkowej. Przypominamy, że na takim zestawie grał pan perkusista na filmie *Muzykoteki*. Pytamy uczniów, czy widzieli kiedyś taki zestaw np. na koncercie ulubionego zespołu.
- Wyjaśniamy, że w orkiestrze symfonicznej nie ma stałego składu perkusji, są jednak instrumenty, które występują w utworach orkiestrowych szczególnie często: kotły, werbel, bęben wielki, duży gong, talerze, trójkąt, dzwony rurowe **SLAJD NR 23**.
- W nowszej muzyce pojawiają się utwory pisane dla zespołu złożonego z samych perkusistów, każdy z nich obsługuje zazwyczaj kilka instrumentów. To właśnie wtedy mamy najlepszą okazję docenić bogactwo brzmieniowe instrumentarium perkusyjnego. Prezentujemy fragment *Continuum* Kazimierza Serockiego

8. Orkiestra perkusyjna – zabawa dla uczniów

- Pytamy uczniów, czy wymieniliśmy już wszystkie instrumenty perkusyjne. Odpowiedź brzmi, oczywiście, „nie”. W tym momencie uświadamiamy uczniom, że źródłem dźwięków perkusyjnych może być praktycznie każdy przedmiot (w miarę twardy i sztywny) **SLAJD NR 24**.
- Jeśli dysponujemy instrumentami perkusyjnymi w liczbie wystarczającej dla wszystkich uczniów, rozdajemy je uczniom, a następnie dzielimy klasę na grupy 3- lub 4-osobowe (o w miarę jednorodnym składzie instrumentalnym).
- Jeśli nie dysponujemy wystarczającą liczbą instrumentów, prosimy uczniów, by poeksperymentowali z uderzaniem w różne otaczające ich w tej chwili przedmioty za pomocą np. kredek lub długopisów. Proponujemy powieszenie niektórych przedmiotów na sznurkach w celu poprawy brzmienia. Niech każdy wybierze dla siebie jeden „instrument”. Prosimy uczniów, by podzielili się na grupki 3- lub 4-osobowe.
- Zapowiadamy uczniom, że za chwilę – jako orkiestra perkusyjna – staną się wykonawcami utworu: każda grupa będzie powtarzać w kółko wyklaskany uprzednio przez nauczyciela schemat rytmiczny, zaś poszczególne grupy nauczyciel po kolei będzie włączać do gry. Tymczasem prosimy o zgłoszenie się ochotnika do zagrania solówki (solista może mieć kilka instrumentów, w tym koniecznie trójkąt), jeśli nie ma chętnych, wyznaczamy do tej roli klasowego wesołka albo największego rozrabiakę.
- Rozpoczynamy zabawę: nauczyciel staje przed pierwszą grupą i wyklaskuje jakiś bardzo prosty rytm na 4/4

(przykładowy zestaw kilku prostych rytmów można znaleźć w załączniku), uczniowie dołączają się i gdy nauczyciel zorientuje się, że poradzą sobie bez niego, podchodzi do następnej grupy, prezentując jej inny (ale też prosty) rytm w tym samym metrum (najlepiej dopełniający do pierwszego) itd.

- Gdy wszystkie grupy zostaną już włączone do gry, nauczyciel pozwala im trochę pograć, po czym przerywa i oddaje głos soliście. Jego występ uczniowie nagradzają brawami, po czym wracają do swych rytmów. Czy wszyscy je zapamiętali? Jeśli nie, pomagamy.
- Na koniec pytamy uczniów, czy chcieliby zobaczyć... trójkąstę. Prezentujemy nagranie japońskiej muzyki grającego na 5 trójkątach.

Anna Pęcherzewska-Hadrych

Załączniki:

1) Prezentacja - do pobrania [tutaj](#)

2) Załącznik nr 1 - do pobrania [tutaj](#)